

Vrouwen, alcohol en ambiguïteit

AUTEUR Melissa Stepney

FOTOGRAFIE Egor Gribanov

VERTALERS Heidi Hanssens, Nick Schuermans, Stephanie Vervae

In welke stad je 's avonds ook rondwandelt, overal zie je jonge mensen uitgaan, plezier maken en drinken. In de latere uurtjes levert deze mix van jongeren en alcohol vaak dronken en zelfs alarmerende taferelen op. Vrouwen gaan op zo'n momenten op zoek naar het soms wankel evenwicht tussen plezier en controle.

Versillende Europese overheden hebben recent een aantal initiatieven genomen in de hoop zo een antwoord te bieden op de groeiende sociale en economische kosten van overdadig alcoholgebruik. Het Britse Instituut voor Alcohol Studies berekende voor het jaar 2008 dat de maatschappelijke kost van alcoholmisbruik in de EU vergelijkbaar was met de totale overheidsuitgaven aan sociale zekerheid. Alcoholgerelateerde problemen vertegenwoordigden bovendien bijna één vierde van de totale uitgaven in de medische sector. Het is met andere woorden één van de grootste uitdagingen voor de hedendaagse gezondheidszorg. Een bijzonder aspect hiervan is het fenomeen 'comazuipen' (binge drinking) en de taferelen van openbare dronkenschap die zich elke vrijdag- en zaterdagavond afspelen in de straten van vele stadscentra. Anderzijds vormen de taksen op alcohol een belangrijke bron van inkomsten voor de overheid. In het Verenigd Koninkrijk bedraagt de totale waarde van de markt voor alcoholische dranken meer dan £30 miljard. De alcoholindustrie genereert miljoenen directe en indirecte jobs, gaande van de productie van alcohol tot de verkoop ervan in pubs, bars en restaurants.

Vrouwen en alcohol

Het debat over de kost van alcoholgebruik is dus complex en gecontesteerd. Dit weerspiegelt zich ook op het sociale niveau. Jonge vrouwen zijn hier vaak het middelpunt van de controverse. Ze worden immers geconfronteerd met een aantal tegenstrijdige, maar dwingende opvattingen over de relatie tussen alcohol en hun vrouwelijke identiteit. Openbare alcoholconsumptie door vrouwen heeft doorheen de

geschiedenis vaak tot de nodige bezorgdheid geleid. Een mooi voorbeeld hiervan is het werk van de Engelse schilder William Hogarth waarin vrouwen worden voorgesteld in Gin Lane en Beer Street. In de kern van dit debat gaat een fundamentele tegenstrijdigheid schuil. Enerzijds wordt de participatie van vrouwen aan het nachtleven geassocieerd met een 'nieuwe vorm van vrouwelijkheid' waarin emancipatie en vrijheid centraal staan. Anderzijds wordt het ook in verband gebracht met de teloorgang van de traditionele waarden en de opkomst van de vrije moraal en een gebrek aan verantwoordelijkheidszin, wat resulteert in sociale wanorde en morele anarchie. Dergelijke opvattingen over vrouwen en drank weerspiegelen hoe de creatie en occupatie van plaatsen sekseafhankelijk is. Alcoholgebruik gebeurt zowel thuis als in het openbaar in bars, op straat en in de nachtclub. Feministische geografen hebben in deze context onder meer onderzoek gedaan naar de manier waarop vrouwen zich in dergelijke openbare ruimtes – en in het bijzonder 's nachts - 'niet op hun plaats' kunnen voelen. Tegelijkertijd echter zijn gender, geslacht en seksualiteit op zich ook 'ruimtelijk'. Steve Pile stelt bijvoorbeeld dat het vrouwelijk lichaam een bepaalde ruimte is, heeft en produceert. Als feministisch geografe tracht ik een aantal van deze ruimtelijke ervaringen en gedragingen te bestuderen. Ik focus hierbij op vrouwelijke universiteitsstudentes, een doelgroep waar tot nog toe weinig aandacht aan werd besteed. Onderzoek wijst uit dat drinken en dronkenschap een belangrijk aspect is van de studentencultuur. Het stereotype beeld van 'de student' is echter eenzijdig en gaat volledig voorbij aan de verscheidenheid en de heterogeniteit van dergelijke groepen. Toch is het in het kader van dit artikel – en van mijn onderzoeksproject meer algemeen – moeilijk om deze diversiteit in rekening te brengen. Ik richt mij dan ook vooral op een beperkt aantal onderwerpen die tijdens mijn interviews met studentes in Reading (VK) en Groningen naar voren kwamen. In een laatste hoofdstuk zal ik mijn bevindingen kaderen binnen de bestaande psychoanalytische theorieën.

De vrouwelijke drinkidentiteit is complex en ambivalent

Controle en de vrouwelijke drinkidentiteit

Eén van de belangrijkste thema's bij dit onderzoek waren de veelal complexe opvattingen en ervaringen met betrekking tot de vrouwelijke identiteit. Jonge vrouwen ondervinden vaak tegenstrijdige gevoelens bij het tot uitdrukking brengen of – zoals Judith Butler het verwoordt – het 'vervullen' van hun vrouw-zijn gedurende het nachtelijke uitgaansleven. Heel wat studentes, zeker de Britse, blijken erg begaan te zijn met veiligheid en het behoud van controle, wat belangrijke implicaties heeft voor hun vrouwelijke identiteit. Ze zijn zich bewust van het feit dat bepaalde dronken handelingen zoals struikelen of vallen doorgaans meer getolereerd worden bij mannen dan bij vrouwen. Begrippen als 'sletterig', 'vloeken', 'uit je dak gaan', 'flirten', maar ook 'respect' en 'voorzichtigheid' beïnvloeden dan ook niet enkel hun lichaamstaal, maar ook de manier waarop ze zich uiterlijk profileren. De lengte van een rokje, de hoeveelheid make-up, de insnijding van een topje, het zijn allemaal zaken die aan strenge controle worden onderworpen, vooral wanneer ze zich in de publieke ruimte begeven. Zoals Adrienne Rich ooit bemerkte: het is de geografie van het meest intieme – het lichaam – die studentes doorheen de avond vaak intensief bezighoudt. Tegelijkertijd beschouwen vele studentes deze beperkingen op hun lichaam ook als onderdrukkend. Ze verzetten zich daartegen door stevig uit te gaan met vrienden en vriendinnen, vooral naar nachtclubs en bars. Alcoholconsumptie speelt hierbij een belangrijke rol. Drinken en dronken zijn helpen studentes dikwijls om zich over hun remmingen te zetten. In die zin roept alcohol ook vragen op van kwetsbaarheid, eerbhaarheid en verantwoordelijkheid. Door aandacht te besteden aan kledij en make-up willen studentes ingaan tegen de gangbare opvattingen over vrouwelijke fatsoenlijkheid. Uiteraard wordt het belang van

Uitgaan is voor veel vrouwen dus een kwestie van zoeken naar een subtiel evenwicht tussen twee tegenstrijdige identiteiten

kledij en make-up ook vaak weer uitgedrukt in termen van aantrekkelijkheid voor het andere geslacht.

Zowel in Reading als in Groningen werden uitgaan en lol hebben als zo'n belangrijk aspect van het studentenleven beschouwd, dat sommigen zich geen 'goede' student zouden voelen indien ze niet aan de vele feesten en andere sociale gebeurtenissen zouden deelnemen. Vooral bij Britse eerstejaarsstudenten bleek dit het gangbare discours te zijn. Veel van hen wonen dan ook in residenties op de campus die sterk zijn doordrongen van een groeps cultuur. In Groningen – waar studenten veelal in particuliere studentenhuizen wonen – is dit veel minder het geval, met uitzondering van degenen die bij een studentenclub zijn aangesloten. Veel studentes omschrijven hun verblijf aan de universiteit bovendien als een periode van ontdekking, verkenning en verandering. Ze ontdekken wie ze zijn, waar ze in geloven en waar ze thuishoren. De gevoelens die hiermee gepaard gaan, zijn er zowel van angst en bezorgdheid als van plezier en opwindning.

Paradoxe ruimten

De meeste jonge vrouwen vinden het dus niet aangeraden om al te dronken te worden tijdens het uitgaan, maar bloednuchter de avond

doorbrengen beschouwen ze evenmin als wenselijk. Geen van beide uitersten stemt overeen met hun visie van de ideale vrouwelijke drinkidentiteit. Zoals een studente tijdens een interview aangaf: "Er een verschil tussen 'goed' dronken zijn en 'slecht' dronken zijn". Uitgaan is voor veel vrouwen dus een kwestie van zoeken naar een subtiel evenwicht tussen twee tegenstrijdige identiteiten: 'een beetje de teugels laten vieren' (omschreven als fun) maar tegelijkertijd de controle behouden (omschreven als vrouwelijk). Dit creëert een 'paradoxale ruimte' - zo noemt de Britse geografe Gillian Rose het - waarin vrouwen zich enerzijds bewust verzetten tegen de gevestigde en vaak subtiele opvattingen en verwachtingen omtrent hun sekse, maar er zich anderzijds toch ook naar schikken. Veeleer dan een toestand waarin je alle controle verliest, is dronken zijn voor vele jonge vrouwen net een controlemechanisme geworden. De manier waarop zij met alcohol omgaan, is een weerspiegeling van de mate waarin zij over de nodige zelfkennis en discipline beschikken. Zoals Bev Skeggs reeds aangaf, worden jonge vrouwen op basis van hun omgang met alcohol ingedeeld naar klasse en fatsoen: zij die zichzelf onder controle hebben en zij die daar niet toe in staat zijn. Voor veel studenten komt uitgaan neer op 'op een gecontroleerde manier aangenaam dronken of tipsy worden'.

Studentes in beide steden geven ook aan dat zij vaak thuis al een glaasje drinken vooraleer ze de stad in trekken. In Groningen gebeurt dit dikwijls al tijdens het avondeten. Studenten doen dit niet enkel om financiële redenen, maar ook om in een gemoedstoestand te komen waarin ze zich minder geremd voelen, waardoor ze ontmoetingen en plaatsen later op de avond op een andere manier kunnen ervaren. Licht aangeschoten zijn vooraleer een club of bar binnen te gaan, wordt beschouwd als economisch voordelig en sociaal wenselijk.

De invloed van de psychoanalyse

Hoe kunnen psychoanalytische theorieën nu helpen bij het interpreteren van deze thema's? Eén van de basispremissen van de psychoanalyse stelt dat de psyche onze gedragingen, relaties en alledaagse ervaringen wezenlijk beïnvloedt. Sigmund Freud, wellicht de meest bekende psychoanalyticus, ontwikkelde een omvattende en dynamische theorie over het onbewuste. Hierin stelde hij de toen heersende opvatting in vraag waarin het individu en zijn subjectiviteit enkel een neerslag zouden zijn van een sociale en culturele constructie. Dit betekent evenwel niet dat de mens slechts 'slaf' zou zijn van zijn/haar instincten. Freud stelt wel dat met name ervaringen uit de kindertijd essentieel zijn in het vormen en bestendigen van seksuele distincties en genderspecifieke rollenpatronen. Hoewel Freuds theorie veel meer omvat, vormt deze verzameling van lichamelijke en psychische driften die de menselijke seksualiteit coördineren een centraal punt binnen zijn psychoanalytische benadering.

Feministische auteurs leveren dikwijls zware kritiek op Freud. Ze doen dit omwille van de dominante plaats van het Oedipus complex in zijn denken en het gebrek aan analyses en verklaringen van de vrouwelijke seksualiteit. Deze feministische tegenkantingen mogen ons echter niet beletten Freuds inzichtrijke theorieën te bestuderen en te operationaliseren. In het geval van mijn onderzoek en specifiek voor dit artikel over jonge vrouwen, alcohol en het nachtleven, hebben zowel psychoanalytische als feministische theorieën veel te bieden. Eén van de zaken die de psychoanalyse introduceert, is namelijk de notie van conflict en ambivalentie. Psychoanalytische denkers zijn er zich namelijk maar al te goed van bewust dat ervaringen, handelingen en gedragingen kunnen voortkomen uit tegenstrijdige, door het (on)bewustzijn aangestuurde noties van verlangen/afkeer, schuld, berouw, vreugde en pijn. Het besef

"Gin Lane" en "Beer Street" van William Hogarth illustreren de tegenstrijdige opvattingen over de combinatie alcohol en het vrouwelijke lichaam in het Engeland van de late 18e eeuw: het is zowel het onderwerp van verlangen als een symbool voor morele anarchie.

Het gaat er blijkbaar om een 'correcte' vrouwelijke drinkidentiteit te vinden die het midden houdt tussen geremdheid en losbandigheid

van het bestaan van dergelijke paradoxale ruimtes biedt een mogelijkheid om de vaak tegenstrijdige opvattingen van jonge vrouwen met betrekking tot drinken op een andere manier te interpreteren. Langs de ene kant belichamen jonge vrouwen in het nachtleven 'vrijheid' en 'emancipatie'. Langs de andere kant bevestigen ze ook een aantal vrouwelijke stereotypes. Dit laatste wordt door feministen aangeduid als het patriarchale onbewuste, een concept dat zeker ter discussie staat omdat het gedragingen als gedetermineerd voorstelt. Ondanks deze tekortkomingen biedt de psychoanalyse ons de mogelijkheid om de sociale verwerving en reproductie van seksuele identiteiten te begrijpen. De eerste bevindingen van mijn onderzoek suggereren dat wanneer jonge vrouwen een glaasje drinken, zij geconfronteerd worden met een aantal (on)bewuste dilemma's die betrekking hebben op paradoxale ideeën rond wat het betekent een 'braaf' of 'stout' meisje te zijn. Het gaat er blijkbaar om een 'correcte' vrouwelijke drinkidentiteit te vinden die het midden houdt tussen geremdheid en losbandigheid: een situatie die in se moeilijk en contradictorisch is. Dit betekent dat het aanvaardbaar is om een beetje 'tipsy' of 'een beetje aangeschoten' te zijn, zolang men als jonge vrouw niet (op)valt in de publieke ruimte. Ideologisch kunnen we de ambivalentie die jonge vrouwen rond drinken ervaren ook kaderen binnen hedendaagse vormen van protest op basis van ideeën rond vrouwelijkheid/mannelijkheid. Zoals Juliet Mitchell al aangaf, liggen zowel de drang tot verandering als het verlangen naar het status quo aan de grondslag van de constructie van genderidentiteit. Niet alleen het bevestigen van stereotypes, maar ook het verzet ertegen, zorgt ervoor dat de drinkidentiteit bij vrouwen inherent ambivalent is van karakter. De geografie van het drinken toont dus aan dat genderongelijkheden ingebed blijven in de heersende economische en sociale structuren en dat vrouwen noties van emancipatie en vrijheid aan den lijve ondervinden, vooral in de publieke ruimte.

Melissa Stepney (m.stepney@reading.ac.uk) werkt momenteel als PhD studente aan de Universiteit van Reading (VK).

Literatuurselectie

- Bondi, L (2008) Psychoanalytic theory. In: Johnston, R.J; Gregory, D; Pratt, G and Watts, M (Eds)(2008) The Dictionary of Human Geography. 5th Edition, Oxford: Blackwell
- Jayne, M, Valentine, G & Holloway, S (2008). Fluid Boundaries—British Binge Drinking and European Civility: Alcohol and the Production and Consumption of Public Space. *Space and Polity* 12(1): 81-100.
- Kingsbury, P.T (2009) 'Psychoanalytic Theory/Psychoanalytic Geographies. In: Kitchin, R & Thrift, N (Eds) International Encyclopedia of Human Geography Vol. 8 487-494
- Klingemann, H & Gmel, G (2001) Mapping the Social Consequences of Alcohol Consumption, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers in 'Alcohol - Economic costs and benefits' Institute of Alcohol Studies Factsheet 2007.
- Laurie, N, Dwyer, C, Holloway, S and Smith, F (1999) Geographies of New Femininities. Harlow: Longman.
- McRobbie, A (2008) The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change. London: Sage
- Mitchell, J (1974) Psychoanalysis and Feminism. New York: Penguin.
- Pile, S (1996) The Body and the City Psychoanalysis, Space and Subjectivity. London/New York: Routledge
- Rose, G (1993) Feminism and geography: the limits of geographical knowledge. Cambridge: Polity Press
- Skeggs, B (1997) Formations of Class and Gender: Becoming Respectable. London. Sage
- Thomas, M. E (2005). Girls, consumption space and the contradictions of hanging out in the city. *Social & Cultural Geography* 6(4): 587-605.